

Flytta hemifrån

Försäkring

Skulder

Boende

Låna

Spara

Budget

2024

Koll på pengarna

Tips och råd om din ekonomi

LÄTTLÄST

Konsument
verket • KO

Koll på pengarna

Vad kostar det att ha en bil?

Vad är bra att tänka på när du köper mobiltelefon?

Vad händer om du inte kan betala dina räkningar?

Var kan du få gratis tips och råd om din ekonomi?

Få koll på pengarna

Din ekonomi	3
Gör en budget	4
Om du inte kan betala	7

Stöd för dig

Gratis hjälp i din kommun	9
Hallå konsument	10
Fyra konsumentbyråer	10

Vad pengarna går till

Bostad	11
Maten	13
Försäkring	14
Tele, tv och internet	16
Spara pengar eller låna pengar	17
Bra för människa och miljö	19
Bilen	20

Livet och pengarna

Ekonomi för unga	22
Flytta hemifrån	23
Att bli förälder	24
Att bli pensionär	25

Din ekonomi

Har du bra koll på din ekonomi?

Finns det pengar till allt du ska betala?

På denna sida kan du svara på frågor om din ekonomi.

Svaren hjälper dig att se om du har koll på dina pengar och din ekonomi.

Fem frågor

Läs varje fråga och svara JA eller NEJ.

1. Är du orolig att du inte har pengar till alla utgifter?

.....

2. Lånar du ofta pengar för att kunna betala dina utgifter?

.....

3. Har du skulder som du har svårt att betala?

.....

4. Är det svårt att veta vilken räkning som är viktigast att betala?

.....

5. Vill du ha någon att prata med om din ekonomi?

Dina svar

Svarade du NEJ på flera frågor?

Då har du ganska bra koll på din ekonomi.

Svarade du JA på flera frågor?

Då kanske du inte har koll på din ekonomi.

Prata om din ekonomi med dina vänner, din familj eller dina kompisar på arbetet.

Du kan också få gratis hjälp i din kommun om du får problem med din ekonomi.

Det är bra att göra en budget så att du ser dina inkomster och dina utgifter.

På nästa sida kan du läsa hur du kan göra en budget.

Gör en budget

Det är bra att göra en budget för att få koll på dina pengar.

En budget visar dina inkomster och kostnader.

Ibland räcker pengarna hela månaden. Andra månader kanske det är svårt att ha pengar till alla utgifter.

Det kanske också kommer utgifter som du hade glömt.

Koll på dina inkomster

Skriv vilka inkomster du har.

Det kan vara lön från arbete, bidrag, a-kassa och pension.

Skriv dina inkomster på sidan 6.

Koll på dina kostnader

Skriv sedan vilka kostnader du har.

Det kan vara utgifter för hyra, mat, el, mobil, kläder, skor och annat.

En del månader kommer flera räkningar och andra månader får du kanske ingen räkning.

En budget hjälper dig att ha koll på dina utgifter så att de inte blir högre än dina inkomster.

En budget gör också att du ser vilka månader som är de dyraste.

Mer pengar

När din budget är klar kan du tänka på om det är något du kan göra för att öka dina inkomster och minska dina utgifter.

Sedan kan du skriva det under rubriken ”Min nya budget” på sidan 6.

Lägre utgifter gör att du kanske kan börja spara pengar.

Här är förklaring till orden i tabellen på nästa sida

Hushållsel exempel:

- belysning
- elektrisk utrustning

Vatten och avlopp exempel:

- dusch
- wc
- matlagning

Förbrukningsvaror exempel:

- tvättmedel
- toalettpapper
- hushållspapper

Hemutrustning exempel:

- möbler
- tallrikar, glas
- tv
- dator
- surfplatta

Diskmaskin och tvättmaskin ingår inte.

Medier exempel:

- bredband
- fast telefon
- tv-licens
- dagstidning

Hemförsäkring

Kostar olika på olika platser i Sverige. Det beror på hur högt belopp du vill försäkra.

Kläder och skor som du använder:

- varje dag
- på fest
- på fritiden

Klocka, väska och paraply ingår.

Fritid och lek exempel:

- böcker
- cykel
- skidor
- leksaker

Föreningsavgift ingår.

Mobiltelefon

Kostnad för köp av mobiltelefon.

Personlig hygien exempel:

- tvål
- schampo

Ränta och amortering

Ränta och amortering är det du betalar för att du har tagit ett lån.

Min månadsbudget

	mina inkomster	min nya budget
lön		
föräldrapenning		
barnbidrag		
pension		
sjukpenning		
övriga bidrag (bostad-, underhåll-, utbildningsbidrag etc.)		
ersättning (arbetslöshet-, sjuk- och aktivitetsersättning etc.)		
övriga inkomster		
sammanlagda inkomster varje månad (efter skatt)		

	mina kostnader	min nya budget
bostad (hyra, bostadsrättsavgift, bolån etc.)		
hushållsel och uppvärmning		
vatten, avlopp och sophämtning		
förbrukningsvaror (tvättmedel, hushållspapper etc.)		
hemutrustning (möbler, tallrikar, glas, tv, dator, surfplatta etc.)		
medier (bredband, mobilabonnemang, streaming, tidningar etc.)		
hemförsäkring		
andra försäkringar (sjuk-, barn-, ungdoms-, olycksfalls- etc.)		
mat (hemlagat, restaurang, kafé etc.)		
kläder och skor		
fritid och lek (böcker, leksaker, cykel, träningskort etc.)		
personlig hygien (tvål, schampo, frisör etc.)		
arbetslöshetskassa och fackavgift		
barnomsorg och/eller betalning av underhåll		
läkarbesök/tandvård/medicin		
resor, busskort		
fordon (bränsle, skatt, försäkring, service, tvätt etc.)		
övriga lån och skulder (avbetalningar, privata skulder etc.)		
sparande		
nöjen (semester, presenter, bio, teater etc.)		
övrigt (husdjur, spel, alkohol, tobak etc.)		
sammanlagda kostnader varje månad		

resultat (inkomster minus kostnader)		

Om du inte kan betala

Ibland räcker pengarna hela månaden. Andra månader kanske det är svårt att ha pengar för att betala alla utgifter.

Det är viktigt att du söker hjälp om du får problem med din ekonomi. Och det är viktigt att snabbt få hjälp. Om du inte kan betala hyran kanske du måste flytta.

Hjälp av din kommun

I kommunen arbetar en person som budget- och skuldrådgivare. Han eller hon kan berätta för dig vad du ska göra om du har svårt att betala dina skulder.

Det är gratis att få tips och hjälp av kommunens budget- och skuldrådgivare.

Ändra din ekonomi

Om du ofta har svårt att få dina pengar att räcka hela månaden, måste du försöka ändra på något som ger dig en bättre ekonomi.

Tips för bättre ekonomi

Här är några tips för bättre ekonomi:

- Hyr ut ett rum i din bostad.
- Flytta till en bostad med lägre hyra.
- Sälj saker som du inte behöver.
- Kolla om du kan säga upp några abonnemang, till exempel för tv, mobiltelefon och bredband. Tänk på att det är uppsägningstid.

Klipp och kasta kreditkort

Kreditkort gör att du kan handla och betala senare.

Att betala med kreditkort kan göra att du får höga skulder.

Försök istället att låna pengar med låg ränta på en bank,

så att du kan betala dina skulder.

Klipp sedan sönder dina kreditkort och kasta dem.

Betala det viktigaste

Hyra, el och mat är det som är viktigast att betala först.

Medicin och hemförsäkring är andra viktiga utgifter.

Dyr räkning

Det kan bli mycket dyrt att inte betala en räkning i tid.

Om du inte betalar får du en extra avgift som heter påminnelseavgift.

Om du inte betalar räkningen då skickas den till ett inkassoföretag. Inkassoföretag arbetar med att få in pengar för obetalda räkningar. En mobilräkning som kostar 600 kronor kanske till slut kostar mer än 2 000 kronor, om du inte betalar den i tid.

Kontakta den du är skyldig pengar

Kontakta direkt företaget som du har fått räkningen av om du inte kan betala. Du kanske kan få dela upp betalningen på flera månader.

Ekonomisk hjälp

Om inte dina pengar räcker för att klara din ekonomi kan du söka ekonomisk hjälp från din kommun.

Hjälpen kallas ekonomiskt bistånd. Det kan vara försörjningsstöd för att till exempel kunna köpa mat, köpa kläder och betala räkningar.

Hjälpen kan också vara bidrag för att köpa glasögon, köpa läkemedel eller för att betala tandläkaren.

Kronofogden

Kronofogden arbetar med skulder. De hjälper både de som ska betala och de som ska ha pengar. Om du inte betalar dina skulder i tid kan Kronofogden göra en utmätning.

Utmätning betyder att Kronofogden kollar om du har pengar eller saker som de kan sälja för att betala dina skulder. Det kan till exempel vara din bil.

Kronofogden kan också göra en löneutmätning.

Det betyder att de tar pengar från din lön varje månad för att betala dina skulder.

Skuldsanering

Om du haft skulder i många år och du inte kan betala skulderna, så kan du ansöka om skuldsanering. Det betyder att du betalar en del av dina skulder i några år, men du behöver inte betala hela skulden.

Du ansöker om skuldsanering hos Kronofogden.

De bestämmer om du kan få skuldsanering.

Budget- och skuldrådgivningen i din kommun kan hjälpa dig att skriva ansökan.

Skuldsaneringen är i fem år.

Under den tiden får du leva på lite pengar, men sedan är du fri från skulder.

Små inköp kan kosta mycket

	kostnad en vecka	kostnad ett år
fika på stan en gång i veckan	70 kr	3 640 kr
läsk en läsk varje dag	100 kr	5500 kr
chips en påse varje vecka	30 kr	1 560 kr
cigaretter ett paket varje dag	490 kr	25 500 kr
tidning en tidning varje vecka	40 kr	2 080 kr

Gratis hjälp i din kommun

Du kan få gratis rådgivning i din kommun om du får problem med din ekonomi eller om du vill klaga på en vara som du har köpt.

Budget- och skuldrådgivare

Alla kommuner ska ha budget- och skuldrådgivare. Rådgivaren kan hjälpa dig att få koll på din ekonomi och att göra en budget. Hon eller han ger dig hjälp, stöd och tips om du till exempel har problem med att betala dina skulder.

Om du haft skulder i många år och du inte kan betala dina skulder, så kan rådgivaren hjälpa dig att skriva ansökan om skuldsanering.

Om du sedan inte är nöjd med vad Kronofogden har bestämt om din skuldsanering, så kan rådgivaren hjälpa dig att klaga på beslutet.

Konsumentvägledning

I många kommuner finns konsumentvägledare. Vägledaren kan hjälpa dig att hitta information om varor och tjänster.

Hon eller han kan svara på frågor om dina rättigheter när du ska köpa något och efter att du har köpt något. Du kanske till exempel vill klaga på en vara.

Konsumentverkets vägledning

Du kan få hjälp och gratis rådgivning innan du köper något och efter ett köp om det har blivit problem med köpet.

Vi hjälper dig om du får problem med något du köpt.
Till exempel om skorna går sönder första gången du använder dem.
Om varan du köpte på nätet aldrig kom fram.
Eller fakturan du fått är fel.

Vi svarar också på frågor om annat som du som konsument behöver hjälp med.

Ibland hjälper vi dig med e-postadresser eller telefonnummer till experter hos andra myndigheter, konsumentbyråer eller kommunal konsumentvägledning, som du kan kontakta.

Du kan ringa, skicka e-post, skriva brev eller chatta med personerna som arbetar på vägledningen.

Fyra konsumentbyråer

Du kan fråga om råd och information hos de fyra konsumentbyråerna.

Det finns fyra konsumentbyråer:

- Bank- och finansbyrån
- Försäkringsbyrån
- Energimarknadsbyrån
- Telekområdgivarna

Du kan ringa eller skicka e-post till dem.

Hos Bank- och finansbyrån och Försäkringsbyrån finns till exempel Lånelabbet. Där kan du själv räkna och se hur mycket ett lån kostar med ränta och amorteringar.

Att amortera är att betala tillbaka en del av de pengar du har lånat.

Du kan också se hur mycket det kostar att köpa på avbetalning.

Elpriskollen finns på Energimarknadsbyråns webbplats. Där kan du jämföra priser hos olika elhandlare.

Telekområdgivarna kan ge råd när du ska välja abonnemang för tv, telefoni och bredband.

Bostad

Bostaden är en stor utgift varje månad.
För många är bostaden det som kostar mest.
Det finns olika typer av bostäder.
Du kan bo i en hyresrätt, en bostadsrätt eller i eget hus.

Hyra bostad

En hyresrätt är en bostad du hyr.
Du betalar hyra till din hyresvärd.
Det är personen eller företaget
som äger din bostad.

Hyresgäst är en person som hyr en
hyresrätt.

Det är hyresgästens ansvar att betala
hyran i tid varje månad.

Hyresvärden ansvarar för att byta eller
laga det som är trasigt i bostaden,
till exempel spis och kylskåp.
Hyresvärden har också ansvar för att
det är en bra temperatur inne i bostaden.

Men det är du som ska betala om du
till exempel har sönder ett fönster eller
skadar en tapet.

Hyra i första hand

Att hyra i första hand betyder att du hyr
bostaden av hyresvärden och att ditt namn
står på hyreskontraktet.

Hyra i andra hand

Att hyra i andra hand betyder att du hyr
bostaden av den person som står på
hyreskontraktet.

Hyresvärden måste ge tillstånd till att
bostaden hyrs ut i andra hand.

Om personen du hyr av säger upp
bostaden så måste du flytta.
Du måste också flytta om hyresvärden
säger upp kontraktet för att hyra bostaden.

Köpa bostad

För att kunna köpa en bostad kanske
du behöver låna pengar.
Du kan ansöka på banken att få låna
pengar till 85 procent av priset.
Du måste betala minst 15 procent kontant.

Sedan ska du betala tillbaka pengarna
som du har lånat plus ränta.
Kolla din ekonomi så att du kan
betala om räntan är 6 procent.

Att amortera är att betala tillbaka
en del av pengarna som du har lånat.
Prata med din bank om reglerna.

Bostadsrätt

En bostadsrätt är en bostad som du köper.
Det kan till exempel vara
en lägenhet eller ett radhus.
Du som köper en bostadsrätt blir medlem
i en bostadsrättsförening.

Om du äger en bostadsrätt så betalar du
en avgift till föreningen varje månad.
Du ska också betala ränta
om du har lånat pengar
och betala tillbaka en del av lånet varje år.

I en bostadsrätt är det du själv som
ansvarar för bostaden.
Det är du som får köpa ny spis,
nytt kylskåp eller om annat i bostaden
går sönder.

Hus, villa eller radhus

Du som äger hus, villa eller radhus ska själv betala alla kostnader. Sophämtning, värme och villaförsäkring är exempel på vad ägaren måste betala. Därför är det bra att ha ett sparkonto för alla extra utgifter.

Innan du hyr i första hand

- Be hyresvärden om ett skriftligt hyreskontrakt.
- Kontrollera bostaden tillsammans med hyresvärden.
- Skriv om du ser skador eller om något inte fungerar. Allt ska stå på ett papper, ett protokoll. Både du och hyresvärden ska skriva era namnteckningar på protokollet. Det gör att du inte behöver betala för skador som andra hyresgäster har gjort i bostaden.
- Skriv om du ser skador efter att du har flyttat in. Be att de skadorna också skrivs i protokollet.

Innan du hyr i andra hand

- Be personen som hyr ut till dig att ge dig en kopia på hyresvärdens tillstånd att hyra ut i andra hand.
- Kontrollera bostaden tillsammans med personen du ska hyra av.
- Skriv om du ser skador eller om något inte fungerar. Allt ska stå i ett protokoll. Både du och den du hyr av ska skriva era namnteckningar. Ta varsin kopia av protokollet.
- Skriv en lista på alla saker i lägenheten, om du hyr möblerat.
- Skriv om du ser skador i bostaden. Ta varsin kopia av protokollet.

Innan du köper bostad

- Kontrollera noga bostadsrätten eller huset som du vill köpa. Det är du själv som ska kontrollera att allt fungerar i bostaden, till exempel alla kranar.
- Kontakta också en besiktningsman som undersöker huset. Det kan vara svårt att se om det finns fel i huset. Du kan inte få pengar för fel som du hittar efter att du har köpt bostaden. Men om bostaden har fel som var mycket svåra att hitta kan du få pengar för det.

Maten

Mat är en stor kostnad.

För en vuxen person kostar maten ungefär 3 700 kronor varje månad.

Kostnaden för mat kan bli mindre om du planerar vad du köper och väljer vad du äter.

Bra mat är viktigt för både din hälsa och för miljön.

Det kan vara svårt att veta vad som är bra mat.

Mat som är märkt med nyckelhål är mat som är bra för din kropp.

Många människor slänger mycket mat som inte måste slängas.

Lukta och smaka på maten innan du slänger.

Du kan ofta äta maten även om den har ett gammalt datum.

Tips för billigare matkostnader

- Gör en plan för vad du vill äta nästa vecka.
- Skriv en lista på vad du ska köpa.
- Köp bara det som du har skrivit på listan.
- Köp mindre kött.
- Köp mer bönor och mer linser.
- Köp frukt och grönsaker som är billiga.
- Använd frysta grönsaker. De är lika bra som färska grönsaker.
- Gör matlåda hemma och ta med till jobbet.

Försäkring

En försäkring är ett ekonomiskt skydd. Det gör att du kan få pengar om du till exempel blir sjuk, om du är med om en olycka eller om något du äger blir skadat eller förstört.

Läs informationen

Försäkringsbolag är företag som säljer försäkringar.

Det är olika kostnader för olika försäkringsbolag.

Läs och jämför informationen om vad som ingår och vad som kostar extra hos de olika bolagen.

Självriskerna är också olika för olika bolag. Det är den del av kostnaden som du själv ska betala om någon till exempel stjälar din cykel.

Hemförsäkring

Det är viktigt att du har en hemförsäkring. Försäkringen skyddar ditt hem och dina saker och gör att du kan få pengar om dina saker går sönder, om dina saker blir stulna eller förstörda i en brand.

Bra att veta om hemförsäkring

- Ger skydd när du reser.
- Ger skydd om du blir överfallen.
- Ger ansvarsskydd som gör att om du har förstört något av misstag som en annan person äger, kan den personen få ersättning.

Trafikförsäkring

Alla som har bil måste ha trafikförsäkring. Personer som har motorcykel eller moped måste också ha försäkringen.

Bra att veta om trafikförsäkring

- Betalar för skador om din bil kör på och skadar en person.
- Betalar för skador om din bil kör på andra bilar.

För att få ersättning för till exempel skador som du har råkat göra på din egen bil, eller om din bil blir stulen måste du ha en helförsäkring eller en halvförsäkring.

Personförsäkring

Försäkringskassan betalar pengar till dig om du blir sjuk eller är med om en olycka. Men ersättningen gäller inte för allt som kan hända.

Därför kan det vara bra att också ha en privat personförsäkring, som gravidförsäkring och sjukförsäkring.

Barnförsäkring

Barn och ungdomar har ofta en försäkring via sin skola eller förskola.

Den försäkringen är vid olycksfall och oftast bara under tiden barnen är i skolan eller förskolan.

En privat barnförsäkring är ett skydd både vid skador och sjukdomar.

Produktförsäkring

Ibland tycker en säljare att du ska köpa en produktförsäkring, till exempel när du köper en ny tv, mobiltelefon eller dator.

Fundera på om du behöver en produktförsäkring.

Du kan ha ett bra skydd utan den försäkringen.

Det finns till exempel ofta en garanti på varan du har köpt.

Konsumentköplagen gör att du kan reklamera en vara i tre år, om det blir något fel på varan. Att reklamera är att berätta för företaget att det blivit fel på varan. Då kanske du kan få en ny vara eller få pengarna tillbaka.

En hemförsäkring gör också att du kanske kan få ersättning för en sak som du äger om den inte fungerar som den ska.

Arbetslöshetsförsäkring och a-kassa

Om du arbetar och blir arbetslös kan du få pengar från arbetslöshetsförsäkringen. Du får då en låg ersättning som kallas grundbelopp.

För att få en högre ersättning om du blir arbetslös

ska du vara med i en a-kassa.

Hur mycket pengar du får från a-kassan beror på din inkomst och hur mycket du har arbetat.

Det beror också på hur många timmar i veckan som du är arbetslös.

Du kan bli medlem i en a-kassa första dagen på jobbet.

Du kan också bli medlem om du är arbetslös,

men då måste du ha arbetat tidigare.

Tele, tv och internet

Ett sätt att spara pengar är att kolla dina kostnader för telefoni, tv och internet.

Företag som har olika tjänster inom telefoni, tv och internet kallas för operatörer.

Priserna är olika för olika operatörer. Det är bra att jämföra priserna mellan olika abonnemang och olika företag.

Det är viktigt att du förstår vad företagen erbjuder för att veta vad som är bäst för dig.

Innan du bestämmer dig är det bra att till exempel tänka på:

- Vill du ha kontantkort?
- Vill du ha abonnemang?
- Vad ingår i abonnemanget?

TV-abonnemang

Det kan vara svårt att välja tv-operatör och tv-abonnemang. Du behöver veta om du tittar på tv via kabel, internet eller på annat sätt.

Jämför olika abonnemang och kolla vad som ingår i priset. Det kan vara kostnaden för att starta abonnemanget, uppsägningstiden och kostnaden om du vill säga upp abonnemanget innan bindningstiden är slut.

Bindningstid är den tid som du måste betala för.

Kolla också vad som gäller om det är fel på abonnemanget.

Internet

Bredband går att få på olika sätt. Det kan vara via kablar i marken, via telefonnätet eller elnätet.

Det är bra att tänka på vad du använder din data-uppkoppling till. Då vet du vilket abonnemang som passar.

Använder du internet när du ser film? Skickar du många bilder?

Då behöver du snabbare uppkoppling än personer som mest skickar e-post.

Kolla bindningstiden när du väljer internetabonnemang. Kolla också om det är fler kostnader än månadskostnaden.

Använda mobilen utomlands

Kolla vad det kostar att använda mobilen om du ska resa utomlands. Det är olika kostnad i olika länder.

Fråga din mobiloperatör om kostnaden för att ringa, skicka sms och använda internet i det land du ska åka till.

Bra att veta när du är utomlands

- Stäng av appar som direkt kopplar upp dig mot internet.
- Stäng av dataroaming som är att låna mobilnät av utländsk operatör.
- Det kan kosta pengar att lyssna av meddelanden i röstbrevlådan.
- Det kostar inget om du surfar med gratis wifi.

Spara pengar eller låna pengar

Det är bra att spara pengar.
Då kan du köpa något du vill ha.
Du har också pengar att betala
en kostnad som kommer plötsligt.

Spara pengar

Det finns flera sätt att spara pengar
och du kan spara pengar olika lång tid.
Du kan spara för att använda pengarna
om några månader, om ett år eller kanske
om många år.

Olika sätt att spara och investera

Det är skillnad på att spara pengar
och att investera.
Du förlorar inga pengar när du sparar.
Du som investerar kan tjäna pengar,
men du kan också förlora pengar.

- **Sparkonto med insättningsgaranti**
Då kan du inte förlora pengar.
- **Investera i fonder och aktier**
Då kan du tjäna och förlora pengar.

Aktier betyder att du blir ägare till
en del av ett företag.
Att spara i en fond betyder att du äger
fonden tillsammans med andra.

Det kostar pengar att låna pengar

Det är alltid billigast att spara pengar
till det du vill köpa.
Men ibland kanske du vill låna
för att till exempel köpa en bil.

Du måste betala tillbaka pengarna
som du har lånat plus ränta.
Räntan är en kostnad du betalar
för att du har lånat pengar.

Olika banker har olika hög ränta.
Räntan blir oftast lägre om du
har något av värde som banken kan
ha som säkerhet.

Om du äger ett hus eller en bostadsrätt
vet banken att de kan sälja din bostad
om du inte kan betala.

Om du inte har något av värde kan
en person gå i borgen för dig.
Det betyder att den personen lovar
att betala dina skulder om du inte
kan betala skulderna.

Kolla räntan

Effektiv ränta är allt det kostar dig att låna pengar i ett år.

Det är viktigt att du kollar den effektiva räntan.

Det gör att du kan jämföra olika banker och se vad det kostar att låna pengar.

Innan du lånar pengar ska du få information så att du vet hur mycket det kostar dig att låna.

Du ska få informationen på en blankett som kallas ”SEKKI-blanketten”.

Läs blanketten innan du bestämmer dig för att låna pengar.

Kreditprövning

Långgivare är den du lånar pengar av.

Det kan till exempel vara en bank.

Långgivaren vill veta att du som lånar kan betala tillbaka pengarna.

Därför gör långgivaren en kreditprövning.

De kontrollerar vilka inkomster du har.

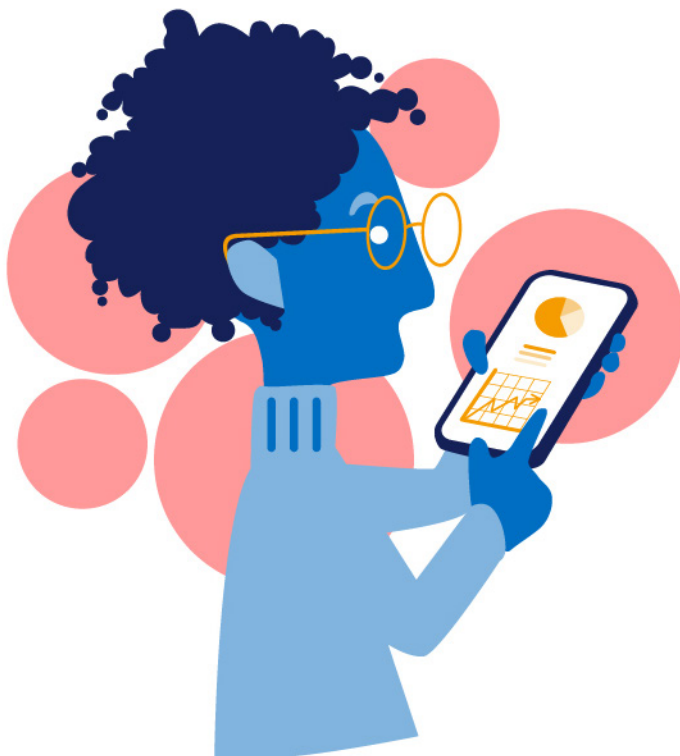
De kontrollerar också dina utgifter och om du har skulder.

Att handla på kredit är också ett lån.

Då köper du något och betalar senare.

Du ska betala ränta och avgifter även när du handlar på kredit.

Du kanske köper en tv eller en dator på kredit och betalar en del av ditt köp med samma belopp varje månad.

Bra för människa och miljö

Många av problemen i miljön beror på vårt sätt att leva. Vi konsumerar varje dag och det påverkar miljön på olika sätt.

Vad är bra konsumtion?

Konsumerar gör vi när vi köper något, både varor och tjänster.

Bra konsumtion är när det man köper inte gör att miljön skadas.

Skada kan det bli när de tillverkar det du köper. Miljön kan också skadas när du använder det du köpt.

Exempel på hur miljön kan skadas är att farliga ämnen släpps ut i luften eller i vattnet.

Alla kan hjälpa till att göra det som är bra för både människa och miljö. Du kan till exempel åka bil tillsammans med andra istället för att åka ensam. Du kan handla begagnade kläder istället för att köpa nya.

Att slänga mindre med mat och ha kvar den gamla mobilen istället för att köpa en ny, är andra exempel på att göra det som är bra för miljön.

Att äta mer vegetarisk mat och mindre kött är också något som är bra för miljön.

Vegetarisk mat är mat som kommer från växter och inte från djur.

Om du har köpt något som går sönder är det bra att kontakta företaget och reklamera istället för att köpa nytt.

Det gör att du sparar pengar och att du hjälper till att få en bättre miljö.

Bilen

Det är dyrt att äga en bil.
Bensin, bilförsäkring, fordonsskatt och reparationer kostar pengar.

Det är viktigt för din ekonomi att veta hur mycket bränsle bilen behöver. Bränsle är till exempel bensin och diesel. Det är också viktigt för din ekonomi att jämföra vad bilförsäkringen kostar hos olika försäkringsbolag.

Hyra bil eller ha bil tillsammans

Du kan hyra bil om du bara behöver bil ibland. Det går också att leasa en bil. Att leasa en bil är att hyra den en lång tid.

På en del platser i Sverige finns bilpools. I en bilpool delar flera personer på några bilar.

Köpa bil av privatperson

Det kan vara billigare att köpa bil privat än att köpa av en bilhandlare. Att köpa privat är att köpa av en person. Att köpa av bilhandlare är att köpa av ett företag.

Du har bättre skydd av lagen om du köper av en bilhandlare, till exempel om det är något fel på bilen. Lagen heter konsumentköplagen.

Om du köper av en privatperson heter lagen köplagen. Då har du inte lika bra skydd. Du har ett större ansvar att själv undersöka bilen.

Skriv ett kontrakt med personen du köper bil av.

Du kan se ett kontrakt på webbplatsen **hallåkonsument.se**

Du kan även skriva ut kontraktet.

Innan du köper en bil

- Provkör bilen som du vill köpa. Be säljaren följa med när du provkör bilen.
- Undersök bilen noga och testa att allt på bilen fungerar, som lampor och bromsar.
- Titta noga om det finns skador inuti bilen och utanpå bilen.
- Lämna in bilen för kontroll hos till exempel en bilverkstad.
- Kolla att säljaren av bilen är bilens ägare. Det kan du kolla hos Transportstyrelsen.
- Kolla att det inte finns några avbetalningar kvar att göra på bilen. Det kan du också kolla hos Transportstyrelsen.

Köpa bil av bilhandlare

Konsumentköplagen gäller om du köper bil av en bilhandlare.

Lagen gör att du kan reklamera fel som kanske finns på bilen.

Att reklamera är att berätta vad som är fel med bilen som du har köpt.

Tänk också på att:

- Be att få en varudeklaration av bilen. Där står att läsa om vad som fungerar på bilen och vad som kanske inte fungerar.
- Läsa bilens servicebok och kontrollera att bilen har fått den service som behövs.
- Skriva ett köpekontrakt på bilen.

Vad kostar din bil i ett år?

	kostnad
lån ränta och avbetalning	
bensin eller annat bränsle	
skatt och besiktning	
försäkring	
reparationer och service	
däck	
parkering	
total kostnad	

Ekonomi för unga

Du som är ung behöver ha koll på din ekonomi.

Kläder, mobil, fika, resor, körkort och annat kostar pengar.

Dina föräldrar ska betala för dig tills du har fyllt 18 år eller tills du har fyllt 21 år om du går i gymnasiet.

Mat och bostad är exempel på vad dina föräldrar ska betala. Om du tjänar egna pengar och bor hemma är det bra om du betalar en del av kostnaden.

Från att du fyller 16 år får du själv bestämma vad du vill göra med pengar som du har tjänat.

Om du är under 18 år och vill skriva avtal måste säljaren kolla det med dina föräldrar.

Annars gäller inte avtalet.

Egna pengar

Tips för att få egna pengar när du går i skolan:

- Be dina föräldrar att få en del av studiebidraget.
- Arbeta extra på kvällar och helger.
- Ta sommarjobb.

Gör en budget och spara

Att göra en budget är ett bra sätt att få koll på pengarna.

På sidan 4 kan du läsa om hur du gör en budget.

Flytta hemifrån

Det är du som har ansvar för din ekonomi och för din bostad när du flyttar hemifrån. Därför är det viktigt att du har koll på dina inkomster och dina utgifter.

Mer kostnader

Hos dina föräldrar finns möbler, dammsugare, el, mat, hemförsäkring och mycket annat.

När du flyttar hemifrån är det du som betalar för allt det som behövs i ett hem.

Det är bra att genast skaffa en hemförsäkring när du flyttar hemifrån. En hemförsäkring kostar ungefär 140 kronor i månaden och gör att du kan få ersättning om något i ditt hem går sönder.

Räcker pengarna?

Dina pengar ska räcka för att betala bostaden.

Pengarna ska också räcka till mobiltelefon, mat, möbler, kläder, hemförsäkring och andra saker.

Räkna hur mycket pengar du har kvar när du har betalat för din bostad.

Du kanske kan spara lite varje månad.

Du kan göra din egen budget på sidan 6. På sidan 7 kan du läsa vad du kan göra om dina pengar inte räcker.

Minska utgifter

Det finns flera saker att göra för att öka inkomster och minska utgifter.

Ett sätt är att bo tillsammans med någon istället för att bo ensam.

Ett annat sätt att spara pengar är att köpa begagnade saker istället för nya. Möbler och porslin är exempel på vad som kan finnas att köpa begagnat.

Kostnad för att bo hos föräldrar eller att bo ensam

kostnad per månad	bo hos föräldrar	bo själv
🏠 hyra	2 600 kr	6 600 kr
⚡ hushållsel	230 kr	430 kr
💧 vatten och avlopp	180 kr	180 kr
🧼 förbrukningsvaror (tvättmedel, toalettpapper)	90 kr	160 kr
🧹 hemutrustning (dammsugare, strykjärn)	480 kr	1 100 kr
📶 medier (tv, tidning, bredband)	580 kr	1 600 kr
🏠 hemförsäkring	60 kr	140 kr
🍲 laga mat hemma (utom vardagar)	3 070 kr	3 070 kr
👕 kläder och skor	840 kr	840 kr
🎮 fritid	660 kr	660 kr
📱 mobil	160 kr	160 kr
🧼 personlig hygien (tvål, schampo)	820 kr	820 kr
🏢 avgift i fackförening och a-kassa	500 kr	500 kr
🚆 resor med lokaltrafik (buss, tunnelbana, spårvagn)	660 kr	660 kr
🍽️ äta lunch ute (20 ggr/månad)	2 200 kr	2 200 kr
alla kostnader	13 130 kr	19 120 kr

Att bli förälder

Barn behöver saker som kostar pengar.
Det är viktigt att du har koll på din ekonomi om du har barn eller om du ska bli förälder.

Föräldrapenning

Föräldrapenning är pengar du får för att vara hemma med ditt barn istället för att arbeta, studera eller söka arbete.

Du ska själv ansöka hos Försäkringskassan om att få föräldrapenning. Högsta ersättningen i föräldrapenningen är ungefär 80 procent av din lön.

Alla som har barn får också barnbidrag från Försäkringskassan.

Låna eller köpa begagnat

Barnvagn och barnsäng är exempel på vad du behöver köpa till ett nyfött barn. Om du har bil behöver du en barnstol till bilen.

Att köpa begagnade saker är ett sätt att handla billigare.

Att låna saker av familjer och vänner som har barn är också ett sätt att spara pengar.

När barnet blir äldre är det andra saker som kostar pengar.

Barnet kanske behöver en cykel och en cykelhjälm för att cykla till skolan.

Barnet kanske börjar med en sport och behöver utrustning som till exempel skidor eller speciella kläder.

Barn och säkerhet

Kolla att leksaker och annat du köper till barn är säkra så barnet inte skadar sig. Leksaker för barn under tre år ska till exempel ha knappar som sitter fast hårt.

På webbplatsen hallakonsument.se finns tips om vad du ska tänka på när du ska köpa barnvagn, bilbarnstol och annat till barn.

Tips för att spara pengar

Du kan laga mat hemma istället för att köpa färdig mat.

Du kan bjuda på fika hemma istället för att träffa andra på café.

Att bli pensionär

Din ekonomi kan ändras mycket när du blir pensionär.

Börja spara pengar lång tid innan pensionen och kolla hur mycket du kommer att få i pension.

Information om pension

Pensionsmyndigheten ansvarar för att alla får rätt pension.

Du måste själv ansöka om att få pension.

Från Pensionsmyndigheten kan du få allmänna pensioner:

- **Inkomstpension**
Staten tar en del pengar från skatten du betalar till din inkomstpension. Pensionen är högre om du har arbetat länge och tjänat mycket pengar.
- **Premiepension**
Staten tar också pengar till din premiepension från skatten du betalar. Du kan själv välja att spara pengarna till premiepensionen i olika fonder. I en fond finns värdepapper som alla som sparar i fonden äger tillsammans.
- **Garantipension**
Garantipensionen är för personer med liten pension eller ingen pension. Du måste ha bott i Sverige i 40 år eller mer som vuxen för att få hel garantipension. Om du har bott i Sverige kortare tid som vuxen än 40 år får du mindre garantipension.

De flesta som arbetar får också tjänstepension.

Pengarna till tjänstepensionen kommer från arbetsgivaren.

Kolla om din arbetsgivare betalar pengar till din pension.

Privata pensioner finns också.

Det är att själv spara till sin pension, till exempel via en bank.

Många år till pension

Du som är ung tycker nog att det är många år tills du blir pensionär.

Men det är bra att börja tänka på din pension många år i förväg.

Att pensionsspara är ett sätt att få bättre ekonomi när du blir pensionär. Det betyder att du själv sparar pengar varje månad för att ha i framtiden.

Bra att veta:

- Staten betalar in pengar till din pension när du studerar på högskola eller liknande och du får studiemedel från CSN. CSN betyder Centrala studiestödsnämnden.
- Kolla om arbetsgivaren betalar in tjänstepension.
- Kolla skatt och pension om du ska jobba utomlands.

Pension om några år

Planera för din pension i förväg. På webbplatsen minpension.se kan du se ungefär hur mycket pengar du får i pension.

Prova att använda så mycket pengar i månaden som du får som pensionär. Då vet du ungefär hur det blir i framtiden.

Bra att veta:

- Kolla hur lång tid i förväg du måste ansöka om pension.
- Försök att betala dina lån innan pensionen.
- Skatten är högre på pensionspengar som betalas till personer som är yngre än 67 år.

Viktigt att tänka på

Åldersgränser som står i texten kan förändras. Kontakta Pensionsmyndigheten för att få veta vilken åldersgräns som gäller.

Pensionär

Om du är pensionär kan du inte göra något för att din pension ska bli högre.

Bra att veta:

- Om du får en låg pension kan du ansöka om bostadstillägg.
- Om du haft låga inkomster kan du få garantipension när du fyllt 65 år.
- Din skatt blir lägre från och med januari det år du fyller 67 år.

Koll på pengarna

Ett bra sätt att få koll på pengarna är att göra en budget.

Behöver du minska dina utgifter? Läs avtalen för dina försäkringar, internet, telefon och annat.

Du kanske kan säga upp något avtal eller abonnemang för att få lägre kostnader.

Titta också i tidningar, på nätet och i affärer om det finns pensionärsrabatter. Det finns ofta rabatter för pensionärer, till exempel på mat, träningskort och resor.